

<https://doi.org/10.26565/2220-8089-2022-42-09>

УДК 305:324.331.343.6(477)

Дмитро Юрійович Варич

Аспірант кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

майдан Свободи, 6, 61022, м. Харків

dmitrijvarich@gmail.com? <https://orcid.org/0009-0002-7646-8067>

СТАТЕВА РІВНІСТЬ ТА ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ

Розглядаються ситуація, пов'язана з гендерною рівністю в Україні, поточний рейтинг України у світовій спільноті, проблеми, з якими стикаються жінки у різних сферах та захист прав жінок на державному рівні, досягнення України в досягненні рівності. Досліджуються питання гендерної рівності, дискримінації та насильства в українському суспільстві.

Доводиться, що гендерна рівність та дотримання прав людей є однією з головних цілей людства, і більшість країн роблять відповідні кроки для стирання соціально-економічних відмінностей між чоловіками та жінками, встановлення рівних прав та можливостей для реалізації, захисту людини від насилля. Вказується на багатогранність проблеми гендерної рівності в реаліях України і системність дискримінації жінок на різних рівнях, демонструються досягнення України у сфері створення сприятливих умов для нормального і безпечного функціонування людини незалежно від статі.

Виділяються ключові проблеми, пов'язані з гендером в Україні, серед яких економічна нерівність між чоловіками та жінками, різні можливості в отриманні доступу до фінансових ресурсів; нерівність у політичній участі чоловіків і жінок, а також проблеми українського виборчого законодавства, що певним чином дозволяє уникнути несправедливості у політичній участі. Крім того піднімаються питання щодо насилля та злочинів різного характеру представниками обох гендерів.

Ключові слова: *стать, гендер, рівність, безпека, політика, політичні партії, політичні права, дискримінація, насильство*

Як цитувати: Варич, Д. Ю. 2022. Статева рівність та гендерні проблеми в Україні. *Вісник національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»* 42 : 58-64 <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2022-42-09>

In cites: Varych, Dmytro. 2022. Gender equality and gender issues in Ukraine. *The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Issues of Political Science»* 42: 58-64 <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2022-42-09> (in Ukrainian)

Сучасні тренди в політиці, особливо це стосується демократій, торкаються теми гендерної рівності у правах і можливостях. Україна входить в число таких країн і як держава робить певні кроки для досягнення рівності між чоловіками та жінками. Одним із найважливіших кроків було новаторське на той час рішення для пострадянських країн – внести у конституцію закон про рівність прав громадян незалежно від статі. Згідно з Конституцією України, рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам

рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які уможливають поєднання праці з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям (Конституція України 2020).

Не менш важливим є те, що Україна бере участь у договорах, що спрямовані на

дотримання прав і свобод людей. Це стосується участі у програмі сталого розвитку країн ООН, де гендерна рівність є однією з фундаментальних цілей, а також участь у Пекінському договорі, який стосується безпосередньо прав жінок.

Згідно з даними звіту Світового економічного форуму, що стосується гендерної рівності у світі, загальний стан рівності між чоловіками та жінками сягнув 68,1% у 2022 році, що показує прогрес порівняно з попередніми роками. Прогнози вказують на те, що повної рівності людство досягне через 132 роки, враховуючи те, що у 2021 р. за всіма показниками прогнозована цифра сягала 136 років. Отже, можна зафіксувати наявний прогрес в досягненні гендерної рівності шляхом стирання всіх соціально-правових розбіжностей між чоловіками та жінками. Проте жодна з країн, навіть серед лідерів за економічними показниками, не досягла повного усунення розбіжностей між чоловіками та жінками. Найбільший показник прогресу має Ісландія (90,8%). По суті вона є єдиною країною, що досягла рівня понад 90%; найбільш наближеними до цього рівня є країни Скандинавії: Фінляндія посідає друге місце, Норвегія – третє, Швеція – четверте. Якщо взяти загальну ситуацію по регіонах, то найбільш наближеним до гендерної рівності регіоном є Північна Америка (76,9%); за рахунок стабільного прогресу таких країн, як США та Канада, другим регіоном є Європа, поступаючись лише кількома десятими відсотків (76,6%). Ці регіони можуть досягти повної гендерної рівності за 59 та 60 років (Global Gender Gap Report 2022: 5-6)

Україна за даними 2022 року займає 83 місце за середнім показником рівності між чоловіками та жінкам, результат складає 70,7%. Що стосується більш конкретних показників, приміром, за рівнем економічної участі, то Україна посідає 62-ге місце з результатом 71%, за рівнем академічних досягнень – 53-є місце (99,5%), захисту здоров'я – 37-е місце (97,8%), що є найвищим серед країн Європи, розширення політичних прав та можливостей – 100-те місце (14,5%). (див. рис. 1, 2) (Global Gender Gap Report 2022: 10-16).

Як можна побачити з даних, Україна найбільше стикається з проблемами економічних можливостей, реалізації політичних прав жінок та проблемами насилля, пов'язаних з гендером і, відповідно, доступу у цьому разі до правосуддя.

Що стосується економічної складової гендерної проблематики в Україні, жінки рідше отримують доступ до фінансових сервісів, таких як кредитування. Часто це зумовлюється тим, що жінки частіше заробляють менше, порівняно з чоловіками, частіше беруть декретні відпустки або вимушені поєднувати материнство з роботою, що додає складності. Ресурсом для реалізації можливостей для розвитку жінки як висококласного спеціаліста є і освітня політика. Вона не враховує статеві характеристики, що врівноважує чоловіків і жінок у сенсі отримання освіти та кваліфікації. Проте вплив суб'єктивних факторів не дає повноцінно реалізувати рівність доходів при однаковій посаді. В Україні практикується збереження посади у випадку декретної відпустки, що значно спрощує процедурні елементи відновлення на робочому місці у випадку народження дитини, що не стає на заваді материнству.

Політичні проблеми існують на всіх рівнях влади, від місцевого до рівня верховних державних інстанцій. Виборчий кодекс України вказує, що при формуванні єдиних і територіальних виборчих списків гендерна квота повинна сягати мінімум по два представники кожної статі у кожній п'ятірці. Така квота стосується загальнонаціонального рівня та виборів до органів місцевого самоврядування. Проблема полягає у виборчій квоті 25% без врахування загальної кількості голосів за того чи іншого кандидата. В такому форматі кандидат, що стоїть вище за списком, але отримує меншу кількість голосів, з більшою вірогідністю отримає депутатський мандат, за рахунок 25-відсоткової квоти, при цьому вплив виборця повністю буде нівельований. Таким чином, відкриті списки вже не дають очікуваного ефекту впливу виборця на формування органів влади на будь-якому рівні. Аналіз виборів від руху ЧЕСНО, спираючись на дані ЦВК, під час виборів у 2020 р., показав: 67 депутатів отримали мандати, отримавши 0 голосів, 500 депутатів отримали мандати, маючи менше 10 голосів. Також проблемою поточної виборчої системи є те, що кандидат, який набрав достатню кількість голосів і стоїть в рамках квоти, не зможе отримати мандат, за умови, якщо його партія не отримала достатню кількість голосів для отримання мандату. Введення гендерної квоти не допомогло повноцінно реалізувати принцип жіночої участі у політиці та жіночому лідерстві, оскільки наявна система

є несправедливою по відношенню до виборців та самих кандидатів.

Крім того, згідно з даними руху ЧЕСНО, партії дотримувались гендерної квоти лише під час висування кандидаток на з'їзді партії, а при формуванні виборчих списків, коли документи подавались в ТВК, то пакет

документів міг виявитись неповним і в такому разі у реєстрації відмовляли, але партійні та окружні списки формувались без врахування гендерної квоти (Виборчий кодекс. Що потрібно змінити 2021).

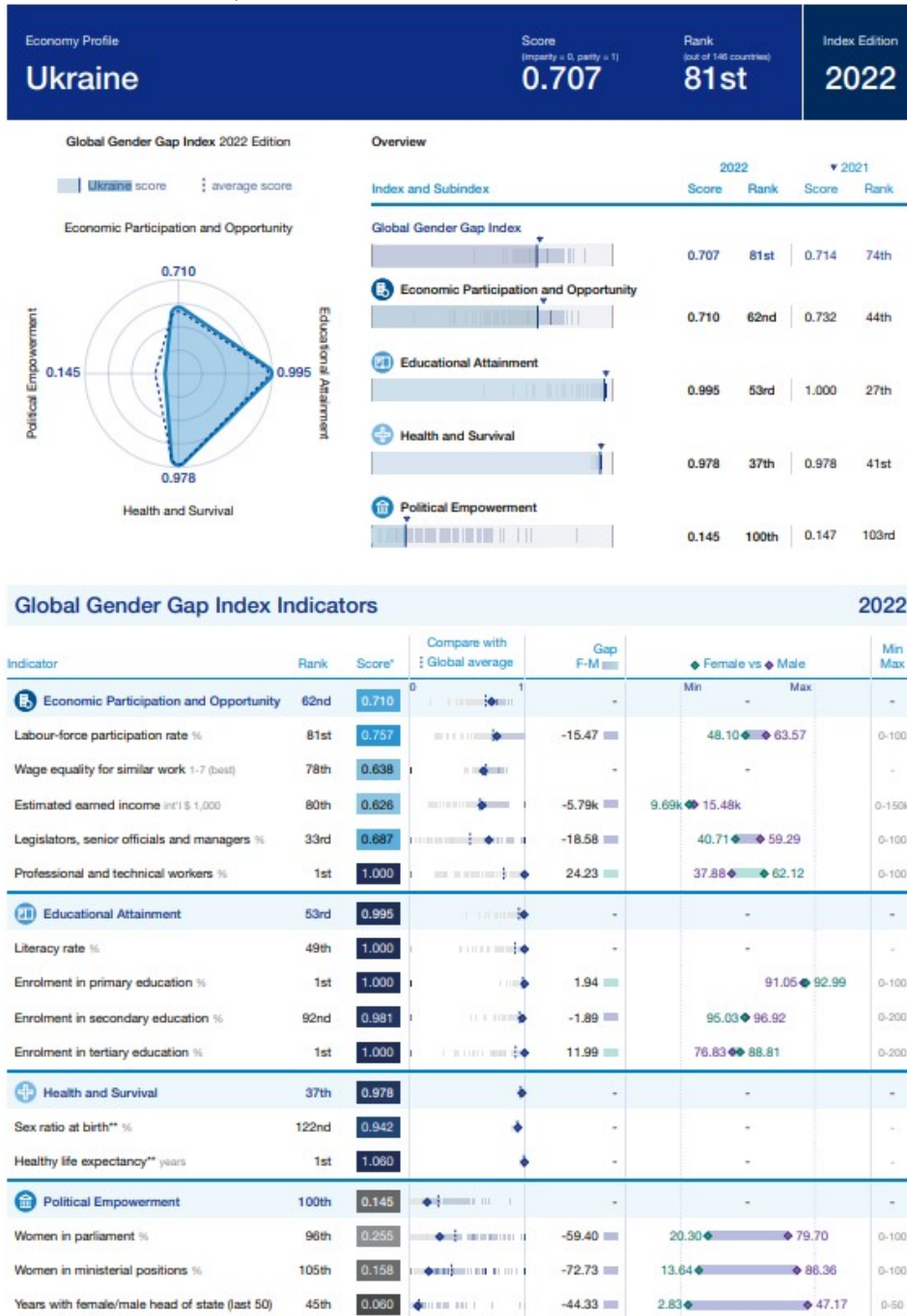

Рис.1. Показники гендерного розриву в Україні

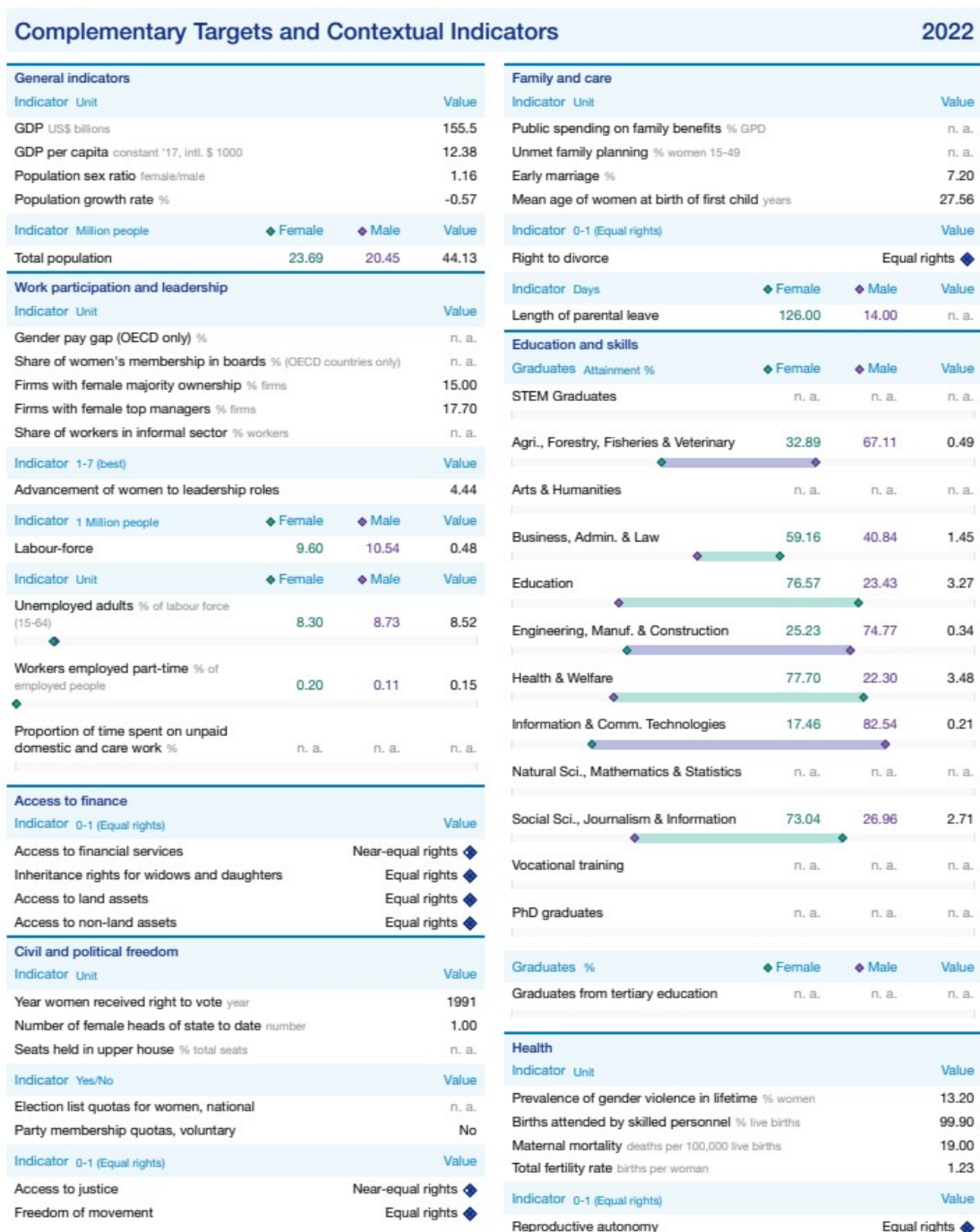

Рис. 2. Показники та індикатори гендерної рівності в Україні
(Global Gender Gap Report 2022: 346-347)

Причина цьому – незавершеність виборчого кодексу, що тягне за собою диспропорційність виборчої квоти і слабку політичну конкуренцію всередині партій. У сукупності це відкриває шлях до маніпулювання виборчими списками. Це впливає як і загалом на принципи рівності між чоловіками та жінками, тому що навіть наявність гендерної квоти аж ніяк не дозволяє реалізувати ефективне управління та принципи демократії в

цілому. Це своєю чергою буде поширювати аполітичність та абсентеїзм в суспільстві. По суті, недоліки виборчого кодексу дають можливість обходити формальні правила формування відкритих списків.

Що стосується питань безпеки та правосуддя, то жінки часто не можуть отримати доступ до правосуддя через упереджене ставлення органами правосуддя по відношенню до них. Це спричинило появу такого

явища, як віктимблеймінг, що означає звинувачення жертви. Він має місце переважно по відношенню до жінки, особливо у питаннях насильства фізичного та сексуального характеру, а також у є у соціальних мережах, поліції. Тобто жертва в такому контексті сприймається як першопричина протиправних дій. Часто можна зустріти такі тези як «Сама спровокувала» і тому подібне. Що характерно так це те, що від віктимблеймінгу страждають і чоловіки, в такому разі на чоловіка тиснуть, що він занадто слабкий і не зміг за себе постояти. Це вже наштовхує на думку про стерео-типність мислення населення. (Що таке віктимблеймінг? 2021).

Конвенція Ради Європи щодо запобігання будь-якому насильству стосовно жінок визнає перелік проблем, головними серед яких є такі :

- Дискримінація жінок та насильство над ними є результатом історично сформованої нерівності сил між чоловіками та жінками;

- Насильство по відношенню до жінок має системний характер, що у результаті призводить до підпорядкованої ролі жінки у суспільстві;

- Жінки та дівчата частіше є жертвами фізичного насилля різних ступенів тяжкості, починаючи від тілесних побоїв, закінчуючи тяжкими травмами та летальними наслідками, що є прямим порушенням прав людини;

- У збройних конфліктах, які зачіпають цивільне населення є випадки насилля сексуального характеру та зґвалтування, які носять системний характер;

- Жінки й дівчата піддаються більшому ризикові насильства за гендерною ознакою, ніж чоловіки;

- Проблеми домашнього насильства незалежно від статі та непропорційність кількості жертв серед жінок порівняно з чоловіками;

- Домашнє насильство також здійснює негативний вплив і на дітей у сім'ях. Вони у таких випадках є жертвами або свідками насильства (*Конвенція Ради Європи*)

Варто зазначити, що переважна більшість злочинів здійснюється саме чоловіками абсолютно різних рівнів доходу, освіти, соціального положення та вікових категорій. За даними Генеральної Прокуратури України станом на 2022 рік підозру про кримінальні проступки було повідомлено про підозру 85 285 особам, з яких 51 676 це кримінальні злочини. Жінки у цій статистиці становлять приблизно 9-10%: 8439 особам

було повідомлено про підозру, з яких 4582 - кримінальні злочини. По віку переважна більшість злочинів здійснюється особами в широкому віковому діапазоні: від 18 до 54 років, частіше за все група від 29 до 39 років (Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення 2022).

Якщо розглянути загальну кількість потерпілих за 2022 рік, то можна побачити, що всього від кримінальних правопорушень постраждало 230 939 осіб, з них 61 666 це жінки, це складає 26,7% від загальної кількості потерпілих. Найбільш розповсюдженими правопорушеннями та злочинами по відношенню до жіночої статі є саме акти фізичного та сексуального насильства. Тут варто зазначити, що у перелік враховані тільки гендерно спрямовані акти правопорушень та злочинів без урахування фінансових махінацій та шахрайства. За статистикою Генеральної Прокуратури жертвами кримінальних правопорушень щодо домашнього насильства стало 3292 особи, з них жінки складають 2581 особу, якщо взяти статистику кримінальних злочинів то цифри сягають 1765 осіб, з яких жінки становлять 1411 осіб. Сексуальне насильство має досить нетипову картину по гендерному співвідношенню. Потерпілими від кримінальних правопорушень сексуального характеру (зґвалтування та замаху, розбещення неповнолітніх, сексуального насильства) стало 605 осіб, з яких 237 – жінки. Якщо розглядати безпосередньо злочини сексуального характеру а саме зґвалтування то цифри на перший погляд будуть досить несподіваними, а саме 236 жертв зґвалтувань, з них 120 це жінки (*Єдиний звіт про кримінальні правопорушення 2022*)

Ці дані дають нам зрозуміти, що сексуальне насильство не настільки однозначне і монотонне як могло здаватись на перший погляд. Чоловіки теж страждають від сексуального та домашнього насильства, фактори насилля можуть бути різними, але так чи інакше насильство щодо статі не є одностороннім, як це зазвичай сприймається. Такі цифри щодо злочинів показують тільки картину того що така проблема існує, а не те, що чоловіків гвалтують частіше, ніж жінок. Проблема полягає в тому, що сексуальні домагання, харасмент, переслідування, зґвалтування часто можуть не мають широкого розголосу або принаймні звернення до органів правопорядку через страх, віктимблеймінг або банальне неусвідомлення ситуації і подальше замовчування проблеми. В такому разі людина залишається без

покарання і в подальшому подібні акти можуть повторюватись, а це прямо впливає на безпеку всередині суспільства.

Які дії здійснює Україна і що було досягнуто за останній час? Ключовим та найголовнішим досягненням була ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році, що розширює список кримінальних злочинів по відношенню до людини. Сюди відносяться різні види насильства: психологічне, фізичне, переслідування, сексуальне, зокрема зґвалтування, сексуальне домагання, примусовий шлюб, примусові аборт та стерилізацію. У зв'язку з цим з'являються нові практики по роботі з жертвами насильства і практики по стягненню компенсації з кривдника, кримінальна відповідальність за насильство над дітьми (раніше максимум позбавляли батьківських прав). Створення відповідних законів, що сприяли ратифікації були створені ще у 2017 році, а перші заяви про ратифікацію з'явилися одразу після відкриття конвенції у 2011 році. Тоді підписання і ратифікацію конвенції блокували консервативні члени Верховної Ради України та Рада церков висловлювала дуже негативне ставлення до даної ініціативи. (*Стамбульська конвенція: як цей документ може змінити Україну*)

Закон України про ратифікацію конвенції говорить, що ратифікація Конвенції сприятиме підвищенню політичного іміджу України на міжнародній арені як країни, що дотримується взятих на себе зобов'язань у сфері захисту прав людини та основоположних свобод. Приведено у відповідність до положень Конвенції норми законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», а також низку норм підзаконних нормативно-правових актів.

Кабінет Міністрів України своєю постановою № 145 від 24.02.2021 № 145 затвердив соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. Передбачаються конкретні завдання та заходи, спрямовані на реалізацію державної політики у цій сфері з відповідним фінансуванням з державного та місцевих бюджетів. У разі виникнення потреби в удосконаленні нормативно-правових актів у зв'язку з ратифікацією Конвенції Міністерством або

іншими органами виконавчої влади, які відповідатимуть за імплементацію положень Конвенції, буде розроблено проекти нормативно-правових актів, проведено детальний прогноз та розрахунок видатків, необхідних для їхньої реалізації. Прогнозований обсяг необхідного фінансування та джерела покриття видатків буде визначатись під час розроблення нових або внесення змін до чинних проектів нормативно-правових актів.

Зазначимо, що реалізація пункту 3 статті 62 Конвенції щодо забезпечення співробітництва з питань надання правової допомоги в кримінальних справах, виконання судових рішень у цивільних або кримінальних справах у разі надходження запиту від держави – учасниці Конвенції, з якою Україна не має договору про надання взаємної правової допомоги у цих сферах, не потребуватиме видатків з державного або місцевих бюджетів. У таких випадках Міністерство юстиції (щодо запитів судів) та Офіс Генерального прокурора України виконують відповідні цьому пункту повноваження в межах затверджених кошторисів витрат для відповідних органів» (Пояснювальна записка 2022).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Global Gender Gap Report 2022. *World Economic Forum*. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf
3. Виборчий кодекс. Що потрібно змінити. 2021. Рух ЧЕСНО. URL: <https://projects.lb.ua/vyborchyi-kodeks>
4. Що таке віктимблеймінг? 2021. *Teenergizer*. URL: <https://teenergizer.org/2021/11/shho-take-viktimblejming/>
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Офіційний переклад. 2022. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
6. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року, *Генеральна Прокуратура України*. 2022. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року, *Генеральна Прокуратура України*. 2022. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
8. Громяк, І. 2022. Стамбульська конвенція: як цей документ може змінити Україну. *BBC News Україна* URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61887447>

9. Пояснювальна записка Проекту Закону про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і

домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39828>

Стаття надійшла до редакції 1.11.2022.

Стаття рекомендована до друку 30.11.2022

Dmytro Varych

Graduate student of the Department of Political Science V.N. Karazin Kharkiv National University
Maidan Svobody, 4 Kharkiv 61022, Ukraine.
dmitrijvarich@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-7646-8067>

GENDER EQUALITY AND GENDER ISSUES IN UKRAINE

The situation related to gender equality in Ukraine, the current rating of Ukraine in the world community, the problems faced by women in various spheres and the protection of women's rights at the state level, Ukraine's achievements in achieving equality are considered. The article is devoted to issues of gender equality, discrimination and violence in Ukrainian society.

It is determined that gender equality and observance of human rights is one of the main goals of humanity and most countries take steps to erase socio-economic differences between men and women, equal rights and opportunities for realization, protection of people from violence. The author points out the multifaceted nature of the problem of gender equality in the realities of Ukraine and the systematic discrimination of women at various levels, and also demonstrates Ukraine's achievements in creating favorable conditions for the normal and safe functioning of a person regardless of gender. Key issues related to gender in Ukraine are highlighted, including economic inequality between men and women, different opportunities in obtaining access to financial resources; inequality in the political participation of men and women, as well as the problems of Ukrainian electoral legislation, which in a certain way allows to avoid injustice in political participation. In addition, issues regarding violence and crimes of various nature by representatives of both genders are raised.

Key words: *Sex, gender, equality, security, politics, political rights, political parties, discrimination, violence*

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine 2020. URI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Global Gender Gap Report 2022. *World Economic Forum*. URI https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf
3. The Electoral Code. What needs to be changed. 2021. *Civic movement CHESNO*. URI <https://projects.lb.ua/vyborchyi-kodeks>
4. What is victimblaming?. 2021. *Teenergizer* URI <https://teenergizer.org/2021/11/shho-take-victimblaming/>
5. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Official translation. 2022. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
6. Unified report on persons who committed criminal offenses for January-December 2022, the General Prosecutor's Office of Ukraine. 2022. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>
7. Unified report on criminal offenses for January-December 2022, General Prosecutor's Office of Ukraine. 2022. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
8. Gromluk, I. 2022. The Istanbul Convention: how this document can change Ukraine. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61887447>
9. Explanatory note of the Draft Law on the ratification of the Council of Europe Convention on the prevention of violence against women and domestic violence and the fight against these phenomena. 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39828>

The article was received by the editors 1.11.2022.

The article is recommended for printing 30.11.2022.